QARABAĞ TİMSALINDA DAYANIQLI TURİZMİN İNKİŞAFI PRİNSİPLƏRİNİN ARAŞDIRILMASI

Leyla ATAKİŞİYEVA*

Xülasə: Bu məqalə davamlı inkişafın əsas prinsiplərini araşdırır, təbiət və cəmiyyət arasında harmoniyaya nail olmağın vacibliyini vurğulayır. Məqsəd təbii mühiti pozmadan sosial-iqtisadi prosesləri və komponentləri saxlamaq, insanların həm maddi, həm də mənəvi ehtiyaclarını ödəyən rahat yaşayış mühitini təmin etməkdir. Azərbaycan son vaxtlar turizm sektorunda əhəmiyyətli artım müşahidə edərək, bütün yaş qrupları arasında sağlam həyat tərzinin və rifahın təşviqinə yönəlmiş davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşmanın zəruriliyini vurğulayır.

Bundan əlavə, bu məqsədlər hamı üçün tam və məhsuldar məşğulluğu və layiqli işi təşviq etməklə yanaşı, davamlı, inklüziv və davamlı iqtisadi artıma təkan vermək məqsədi daşıyır. Bu davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq turizm sektorunun yenidən formalaşdırılmasını və yönləndirilməsini tələb edir. Dayanıqlı turizmin inkişafı sistemi həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, yerli məşğulluq imkanlarının artırılması və təbii və mədəni irsin qorunması daxil olmaqla, əsas sosial məqsədlərin həllində mühüm rol oynayır.

Açar Sözlər: *Ekoloji İnnovasiyalar, Davamlı İnkişaf, Dayanıqlı Turizm, Regional Turizm*

Examining the Principles of Sustainable Tourism Development on the Example of Karabakh

Abstract: This article delves into the core principles of sustainable development, emphasizing the importance of achieving harmony between nature and society. The goal is to maintain socio-economic processes and components without disrupting the natural environment, ensuring a comfortable habitat that meets both material and spiritual human needs. Azerbaijan has recently experienced significant growth in its tourism sector, highlighting the need to align with sustainable development objectives focused on promoting a healthy lifestyle and well-being across all age groups.

Additionally, these objectives aim to drive continuous, inclusive, and sustainable economic growth, along with promoting full and productive employment and decent work for all. Achieving these sustainable development goals requires reshaping and redirecting the tourism sector. A sustainable tourism development system plays a crucial role in addressing key social objectives, including improving living standards, increasing local employment opportunities, and preserving natural and cultural heritage.

Key Words: *Ecological Innovations, Sustainable Development, Sustainable Tourism, Regional Tourism*

Giriş

Son illərdə turizm 1987-ci ildən diqqət mərkəzində olan davamlı inkişaf konsepsiyasını özündə birləşdirmişdir. Beynəlxalq Ətraf Mühit və İnkişaf Komissiyasının üzvü Qro Harlem Brundtland ilk dəfə dayanıqlı inkişafı "gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə xələl gətirmədən indiki dövrün ehtiyaclarına cavab verən inkişaf" kimi müəyyən etmişdir [1].

Daha sonra 1992-ci ildə Rio-de-Janeyro konfransında əlverişli ekoloji və iqtisadi nəticələrə nail olmaq məqsədi ilə geniş beynəlxalq əməkdaşlıq proqramı yaradılmışdır [2].

Davamlı inkişaf konsepsiyasının əsasını təbii mühitlə cəmiyyət arasında qarşılıqlı əlaqədə harmoniyaya nail olmaq daxildir. Bu, təbii sistemi pozmadan sosial-iqtisadi proseslərin və komponentlərin fəaliyyətinin saxlanmasını nəzərdə tutur. Təbii mühitin təşkilinin qorunması insanların rahat yaşayış mühitinin təmin edilməsi, həm maddi, həm də mənəvi tələbatların ödənilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

2002-ci ildə Yohannesburqda keçirilən Davamlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Sammitində iki əsas sənəd qəbul edildi: "Siyasi Bəyannamə" və "Dayanıqlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Sammitinin həyata keçirilməsi Planı". Bu sənədlər davamlı inkişaf konsepsiyasının əhəmiyyətini və irəliləyişini vurğulayır [3].

Turizm sürətlə qlobal artım yaşayır, lakin bu, eyni zamanda destinasiyalara mənfi təsirlərlə müşayiət olunur. Bu, kütləvi turizmin bu nəticələrə görə məsuliyyət daşıması zərurətinə ciddi diqqət yetirdi. Kütləvi turizmə getdikcə daha çox ətraf mühitə mənfi təsir kimi baxılır və bu, xüsusilə dağlar və sahil xətləri kimi kövrək mühitlərdə bu problemləri həll

* Bakı Avrasiya Universiteti, Biznes və Menecment Kafedrasının Müəllimi, leyla.atakisiyeva@baau.edu.az

DOI :10.30546/100981.1.2024.0171

etmək üçün turizm həcmlərinin idarə edilməsi çağırışlarına səbəb olur [4]. Turizmin alternativ formalarına, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə maraq artır, çünki səyahətçilər fərqli tətil təcrübələri axtarırlar, bu tendensiya əvvəllər Cohen və Plog kimi müəlliflər tərəfindən təhlil edilmişdir. Kütləvi turizmlə bağlı ekoloji narahatlıqlar ekoloji, sosial, mədəni və iqtisadi xərcləri minimuma endirmək və faydaları maksimuma çatdırmaq məqsədi daşıyan daha davamlı turizm təcrübələrinin inkişafına təkan verdi [5]. Çox vaxt məsuliyyətli, yumşaq və ya yaşıl turizm kimi adlandırılan bu turizm forması davamlılığa üstünlük verir və mənfi təsirləri ilə kütləvi turizmə alternativ kimi xidmət edir. Böyük qruplar üzərində kiçik sayda fərdi səyahətçiləri vurğulayan dayanıqlı turizm yerli yerləşdirmə və qərar qəbuletmə proseslərinə kömək edir ki, bu da ev sahibi ərazinin mədəniyyətinə və ya təbii mühitinə zərər vermədən ziyarətçiləri qəbul etmək qabiliyyətinə uyğun gələn nəzarət olunan, yavaş artımı təmin edir. Bu prinsiplər çox vaxt transmilli korporasiyalar tərəfindən idarə olunan sürətli, genişmiqyaslı inkişafla ziddiyyət təşkil edir ki, bu da əhəmiyyətli xərclərin artmasına və digər çətinliklərə səbəb ola bilər [8].

Qlobal sistemli iqtisadi böhranın yaratdığı müasir çağırışlar kontekstində, sanksiyaların məhdudlaşdırılması, iqlim transformasiyası, istehlakçı fəallığının azalması və ənənəvi sənayelərdə alıcılıq qabiliyyəti, yaradıcı sənayelərin inkişafı ilə birlikdə, turizm ərazilərində davamlı turizmin inkişafı ekosistemə uyğun olmalıdır. əsaslanan yanaşma metodologiyası. Turizm ekosisteminin formalaşması turizmin davamlı inkişafı üçün əsas mexanizmdir. Yeni iqtisadi reallığın təqdim etdiyi rəqəmsal iqtisadi transformasiya, yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı, mentalitetin transformasiyası, milli layihələr, dövlət proqramları, turizm axını strukturlarında dəyişikliklər kimi imkanlar səmərəli ərazi turizm ekosistemlərinin formalaşmasına şərait yaradır.

Müəllifin əsərlərində [9] turizm ərazisinin aşağıdakı tərifi təklif olunur: "Turizm ərazisi iqtisadi subyektlərin ekosistemik tərəfdaşlıq qarşılıqlı əlaqələri əsasında regional və/və ya bələdiyyə idarəçiliyinin müəyyən səviyyəsində idarə olunan ərazi sosial-iqtisadi sistemidir. turizm resursları və turizm infrastrukturu, turistlərin və ekskursiyaçıların tələbatının ödənilməsinə şərait yaradılması". Ekosistemlərin təbiəti birbaşa sistemlərin şəbəkə tipologiyası ilə bağlıdır [10]. Paylaşılan iqtisadiyyatın inkişafı ilə turizm sferasında iqtisadi agentlər arasında ekosistem tərəfdaşlığının qarşılıqlı əlaqəsinin əhəmiyyəti xüsusilə artır [11].

Ekosistemə əsaslanan yanaşma nöqteyi-nəzərindən turizm ərazisi müəyyən bir varlıq kimi fəaliyyət göstərən bir-biri ilə əlaqəli çoxsaylı elementlərdən (alt sistemlər, komponentlərdən) ibarət mürəkkəb ərazi sosial-iqtisadi sistemdir [14]. Mürəkkəb struktur kimi turizm ərazisi bir sıra əlavə xüsusiyyətlərə malikdir: alt sistemlərə və altsistem elementlərinə müxtəlif dərəcədə təsir göstərən, bununla da sabitlik balansını dəyişdirən müxtəlif (maddi, informasiya, institusional və s.) əlaqələrin olması, yəni. əsas komponentlər arasında qarşılıqlı təsir gücü.

Rəqəmsal mexanizmlərə əsaslanan sektorlararası iqtisadi yaxınlaşma yolu ilə formalaşan ərazinin turizm sektoru könüllü əməkdaşlıq və qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə biznesin səmərəliliyini artırır [17]. Ekosistem bütün iştirakçıların həm öz rəqabət üstünlüklərini, həm də ərazi üstünlüklərini inkişaf etdirmək üçün dinamik imkanlarına təsir edən bir mühit kimi formalaşır. Turizm ərazisinin ekosistemi qarşılıqlı əlaqə qaydalarını müəyyən edən və ekosistemin məcburi elementlərinin formalaşması üçün şərait yaradan institusional strukturlar tərəfindən müəyyən edilmiş təməl əsasında qurulur: vahid rəqəmsal platforma, təhsil klasteri, biznes strukturlarını birləşdirən ictimai təşkilatlar və qəbul edən icma.

Turizm ərazisi ekosistemlərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi turizmin iqtisadiyyata birbaşa və dolayı töhfələrinin göstəricilərinin qiymətləndirilməsindən asılıdır. Turizm əraziləri üçün təkcə iqtisadi səmərə gətirən turist axınını cəlb etmək deyil, həm də turizm axını ilə bağlı potensial sosial və ekoloji problemləri həll edərkən iqtisadi və sosial səmərəliliyə nail olmaq vacibdir.

Qlobal iqtisadi böhranlar, sanksiyaların məhdudlaşdırılması, iqlim transformasiyası, istehlakçı fəallığının azalması və yaradıcı sənayelərin yüksəlişi ilə xarakterizə olunan müasir çağırışlar kontekstində [15] ilə qeyd olunan strateji yanaşma ilin inkişafına yönəlmiş irimiqyaslı investisiya layihələrinin yaradılmasını nəzərdə tutur. -xarici (federal və xarici) investisiyalarla dəstəklənən və təhsil klasterlərinin inkişafını stimullaşdıran dairəvi turizm. Qəbul edilmiş strateji məqsədlərə əsasən, büdcə qərarları, korporativ strategiyalar və proqramlar vasitəsilə həll edilməli olan strateji vəzifələr formalaşdırılır.

Regional xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, turizm ərazisi ekosistemlərinin davamlı inkişafı üçün strateji idarəetmə vəzifələrinin aşağıdakı tipik formalarını təklif etmək olar:

1. İqtisadi artım, turizmin müsbət sosial təsirləri, ətraf mühitin keyfiyyətinin qorunması və yaxşılaşdırılması ilə bağlı strateji məqsədlərə nail olmaq üçün turizm ekosistemi daxilində bütün turizm sənayesi müəssisələrinin və digər qurumların şəbəkə inteqrasiyası.

2. Turistlərə xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsi və sakinlərin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün həm turizm sənayesi işçilərinin, həm də turizm istehsalı ilə bilavasitə məşğul olmayan yerli icmanın cəlb olunduğu turizm üçün məlumat və təhsil mühitinin yaradılması.

3. İnvestisiyaların cəlb edilməsi, onların səmərəli istifadəsinin təmin edilməsi, investisiya proseslərinin idarə edilməsi üçün ixtisaslaşmış qurumların və vasitələrin yaradılması. Yerli kiçik və orta biznesin irimiqyaslı federal investisiya layihələrində fəal iştirakı.

4. Milli və qlobal turizm ekosistemləri çərçivəsində regionlararası və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı.

5. Sosial şəbəkə alətlərindən, peşəkar və istehlakçı rəqəmsal icmalarından istifadə etməklə rəqəmsal imic və rəqəmsal turizm məkanının formalaşdırılması.

6. Müasir qarşılıqlı əlaqə formalarından istifadə etməklə və davamlı inkişaf dəyərlərinin tətbiqi ilə marketinq kommunikasiyası sisteminin inkişafı.

Ekosistemə əsaslanan yanaşma metodologiyasının tətbiqi turizm resurslarından istifadənin səmərəliliyini və məlumatlılığını artırmaq üçün bu yanaşmanın müsbət təsirlərindən istifadə edərək davamlı inkişaf üçün strateji vəzifələrin hərtərəfli həllinə imkan verir. O, turistlərin və yerli icmaların məmnunluq səviyyəsini artırmaq, sosial konsensusa nail olmaq və turizm ərazisi ekosistemlərinin effektivliyini və dayanıqlığını artırmaq üçün kompromis sahələrin müəyyən edilməsini asanlaşdırır.

Həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə aparılan araşdırmalara görə, dayanıqlı turizm davamlı inkişafın bir qolu kimi meydana çıxdı [18]. Davamlı turizmlə bağlı sonrakı tədqiqatlar onun praktik tətbiqlərini aydınlaşdırmaq məqsədi daşıyırdı, lakin bu konsepsiyanın dəqiq tərifinin olmadığı qənaətinə gəldi. Daha sonra bu sahənin alimləri bu problemləri həll etməyə çalışdılar və dörd ölçüyə əsaslanan bir fond yaratdılar: iqtisadi, ekoloji, sosial-mədəni və institusional [17]. Bununla belə, dayanıqlı turizmi reallıq kimi arzuolunan məqsədə qarşı konseptuallaşdırmaq səyləri davam etdi və davamlı turizmin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi və həyata keçirilməsi üçün gələcək tədqiqatlarda əlavə araşdırmalara və müzakirələrə ehtiyac olduğunu vurğuladı.

İqtisadi artım və dayanıqlı turizmə can atmaq arasında diqqətəlayiq bir mübadilə mövcuddur. Maraqlı tərəflər kritik ekoloji aktivlərin qorunub saxlanmasına məhəl qoymadan çox vaxt turizm məkanlarında iqtisadi faydaları prioritetləşdirirlər. Həddindən artıq potensial və qeyri-adekvat nəzarət kimi məsələlər geniş yayılmışdır və bu, bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ətraf mühitin deqradasiyası ilə nəticələnir. Bu, turistlərin loyallığını artıra bilən davamlı turizm strategiyaları və obyektlərinin işə salınmasının zəruriliyini vurğulayır [13, 6]. Bununla belə, davamlılığın çətinlikləri müxtəlif ölçülərə görə dəyişir və uyğun bir çərçivə tələb edir. Hər bir ölçünün təsiri təyinatlar arasında variasiyaları təqdim edərək yerli icmanın

rolu və təsirindən asılıdır. Buna görə də, iştirakçı tədqiqatlar vasitəsilə elmi təhlil konkret istiqamətlərdə dayanıqlı turizmin inkişafına şərait yaradan şərtləri müəyyən etmək üçün çox vacibdir [11, 12]. Qeyd edək ki, əvvəlki tədqiqatlar ətraf mühitin qorunmasında infrastrukturun rolunu və onun dayanıqlı turizm ölçülərinə təsirini nəzərdən qaçırıb.

Davamlı turizmin qəbulu strategiyaların, göstəricilərin, metodların və modellərin işlənib hazırlanmasını tələb edir. Tədqiqatçılar spesifik regional xüsusiyyətlərə uyğunlaşdırılmış göstəricilərə ehtiyac olduğunu dərk edərək, sahəyə xas göstəricilər yaratmağa və onları müxtəlif regionlarda tətbiq etməyə səy göstərmişlər. Davamlı turizmin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi cəhd və tədqiq edilmişdir, lakin davamlı turizmin ölçülməsinə texniki problemlər və inklüziv metodologiyaların çatışmazlığı mane olaraq qalır. Buna görə də, davamlı turizmin kəmiyyətini müəyyən etmək üçün hərtərəfli metodologiyanın və həyata keçirilə bilən texnikanın qurulması vacibdir.

Nəticə

Məsuliyyətli turizm sadəcə turizmin fərqli bir kateqoriyası deyil, daha çox dayanıqlı turizm də daxil olmaqla turizmin bütün növlərinin əsasını qoymalı olan rəhbər prinsiplər toplusudur. Məsuliyyətli turizmin əsas cəhəti onun cəmiyyətə müsbət təsiridir. Yerli icmanın planlaşdırılması turizmlə bağlı qərarların qəbul edilməsində bütün maraqlı tərəfləri cəlb edən əməkdaşlıq mədəniyyətinə əsaslanır.

Hökumət rəsmiləri həm ətraf mühitə, həm də cəmiyyətə fayda verən inklüziv qərarların qəbul edilməsini təmin etmək üçün yerli vətəndaşlar, peşəkarlar və biznes sahibləri ilə birgə işləyirlər. Məsuliyyətli turizmin spesifik prinsipləri ziyarətçilərin kövrək mühitlər haqqında maarifləndirilməsinə yönəlib.

Ərazi inkişafına xərc-fayda təhlili düşüncəsi ilə yanaşmaq lazımdır. Turizmin inkişafının sosial xərcləri və faydalarının təhlili davamlı inkişafın planlaşdırılmasına və təməlinin qoyulmasına kömək edə bilər. Fərqli təsir səviyyələri ilə istirahət fəaliyyətlərinin tarazlaşdırılması ev sahibi icmaların rifahını maksimum dərəcədə artıra, ətraf mühiti qoruya və ziyarətçiləri məmnun edə bilər.

Azərbaycan iqtisadiyyatın mühüm hissəsinə çevrilərək turizm sektorunda əhəmiyyətli artım müşahidə edib. Buna dayanıqlı inkişaf məqsədləri obyektivindən baxsaq, əsas məqsədlərə sağlam həyat tərzini, dayanıqlı iqtisadi artımı, tam məşğulluğu və hamı üçün layiqli işi təşviq etmək daxildir.

Son qlobal hadisələrlə bağlı turizmin azalması təkcə Azərbaycana deyil, digər ölkələrə də mənfi təsir göstərərək iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə təsir göstərib. Davamlı turizmin inkişafı həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, yerli məşğulluğun artırılması, təbii və mədəni irsin qorunması kimi mühüm sosial məqsədlərə töhfə verir.

Davamlı turizmin inkişafı bioloji və fiziki sistemlərdə sabitliyin yaradılması və saxlanması məqsədi daşıyır, təbii sistemləri statik ideal vəziyyətdə saxlamaqdansa uyğunlaşma qabiliyyətini vurğulayır. Beynəlxalq turizm qlobal iqtisadiyyatda həlledici rol oynayır və davamlı inkişafı sənaye üçün getdikcə daha vacib bir məsələyə çevirir. Turizm sektoru qlobal miqyasda əhəmiyyətli iş imkanları və gəlir əldə etmək imkanı verir.

Turizm sənayesindəki fərdlərin təbiəti qorumaq üçün məsuliyyətini müzakirə edərkən, təbiət turizmi və ekoturizm kimi turizm növlərini əhatə edir ki, bu da təbii mühitin, o cümlədən ekosistemlərin və biomüxtəlifliyin qorunması və mühafizəsinin vacibliyini vurğulayır. Turizmin iştirakçıları və peşəkarları ekoloji cəhətdən həssas ərazilərdə, məsələn, ekoloji cəhətdən həssas ərazilərdə və qorunan ərazilərdə fəaliyyətə xüsusi məhdudiyyətlərlə razılaşmalıdırlar.

Davamlı turizm yaxşı və dəyərli olanın gələcək nəsillər üçün toxunulmaz qalmasını təmin etmək üçün turizm layihələrini idarə etmək üsuludur. O, sosial-mədəni sahə, ekologiya və iqtisadiyyatın birgə səmərəli işlədiyi harmonik tarazlığa nail olmaq məqsədi daşıyır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya Turizm Təşkilatı (UNWTO) dayanıqlı turizmi ziyarətçilərin, sənayenin, ətraf mühitin və ev sahibi icmaların ehtiyaclarına cavab verən cari və gələcək iqtisadi, sosial və ekoloji təsirlərini tam nəzərə alan turizm kimi müəyyən edir. Davamlı turizm, həyatın bütöv və sistematik şəkildə qiymətləndirilməsi və ekoloji maarifləndirmə yolu ilə yeni humanitar maarifləndirmə paradiqmasını təşviq etməklə yanaşı, ənənəvi kütləvi turizm də daxil olmaqla turizm fəaliyyətinin bütün istiqamətlərini əhatə edən inkişaf edən sosial-iqtisadi strategiyadır. Bu yanaşma təbiətə və yerli sosial-mədəni mühitə hörmətli və məsuliyyətli münasibəti vurğulayır, təbii mühitin qorunması və bərpasının cəmiyyətin inkişafı üçün mühüm meyar kimi əhəmiyyətini vurğulayır.

Təkmilləşdirilmiş davamlılığın qlobal axtarışı insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində, xüsusən də qonaqpərvərlik sənayesində innovativ texnologiyaların və təcrübələrin qəbuluna təkan verməkdə davam edir. Ekoloji innovasiyalar ətraf mühitin çirklənməsinin azaldılmasına və insanların iqtisadi fəaliyyətindən irəli gələn mənfi təsirlərin azaldılmasına yönəlmiş yeni konsepsiyalar, məhsullar, texnologiyalar və istehsal üsullarını ehtiva edir.

Bu kontekstdə mehmanxana sektorunda diqqətəlayiq bir tendensiya eko-mehmanxana kimi də tanınan ekoloji cəhətdən təmiz otellərin meydana çıxmasıdır. Bu müəssisələr ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasına töhfə verərkən öz ekoloji izlərini minimuma endirmək üçün nəzərdə tutulmuş ekoloji sertifikatlı yaşayış yerləridir. Eko-otellər ekoloji cəhətdən təmiz tikinti materiallarından istifadə, ətraf mühitin mühafizəsi səylərinə töhfələri və günəş və külək enerjisi kimi bərpa olunan enerji mənbələrinə etibarı ilə ənənəvi otellərdən fərqlənir.

Ekoloji cəhətdən təmiz mehmanxanaların tikintisi adətən sənaye zonalarından uzaqda, təbii mühitin minimal dəyişikliyinə məruz qalan landşaftlarda yerləşən yerlərdə baş verir. Müasir şəraitdə yalnız tikinti və bitirmə üçün sintetik materiallara minimal etibarla tikilmiş strukturlar həqiqətən ekoloji cəhətdən təmiz hesab edilə bilər. Ekoloji cəhətdən təmiz binaların əlaməti olan alternativ enerji mənbələrindən istifadə onların davamlılığa sadiqliyini daha da vurğulayır.

Qlobal davamlılıq problemləri, o cümlədən bioloji müxtəlifliyin qorunması və nəsli kəsilməkdə olan fauna və flora növlərinin mühafizəsi beynəlxalq əməkdaşlığın əsas istiqamətləri sırasındadır. Ekoloji problemlərlə mübarizə aparan belə rayonlardan biri də Azərbaycan ərazisinin dörddə birini təşkil edən, yamyaşıl meşələri, müxtəlif flora və faunası ilə seçilən Şuşadır. Ana Təbiət bu diyarı bol sərvətlərlə bəxş etmiş, meşələri və dağları arasında quşlar və heyvanlar üçün sığınacaq yaratmışdır.

Təəssüf ki, Qarabağın və ətraf rayonların işğalı bu əraziyə böyük ekoloji ziyan vurmuş, onun canlı təbiətinə ciddi təsir göstərmişdir. İşğaldan əvvəl Şuşada "Qırmızı Kitab"a düşmüş 70-dən çox heyvan növü məskunlaşmışdı ki, bu da onun nəsli kəsilməkdə olan canlılar üçün sığınacaq kimi ekoloji əhəmiyyətini vurğulayırdı. Hal-hazırda, bu bölgədəki vəhşi təbiətin vəziyyəti haqqında dəqiq məlumat əldə edilmir və ekoloji bərpa səylərinə təcili ehtiyac olduğunu vurğulayır.

Dayanıqlı turizm iqtisadi, sosial və ekoloji mülahizələri birləşdirən turizmin inkişafına vahid yanaşmanı təmsil edir. Dayanıqlı təcrübələrə doğru bu paradiqmanın dəyişməsi təkcə iqtisadi artımı təşviq etmir, həm də ətraf mühitin qorunması və mədəni mühafizəyə üstünlük verir. Ekoloji cəhətdən təmiz otellərin yaranması qonaqpərvərlik sənayesinin ekoloji məsuliyyəti və innovativ, ekoloji şüurlu təcrübələrdən istifadəni vurğulayaraq davamlılığa sadiqliyini nümayiş etdirir. Şuşa kimi bölgələrdə ekoloji problemlərə baxmayaraq, biomüxtəlifliyin bərpası və qorunması, təbii ekosistemlərimizin uzunömürlülüyünü və davamlılığını təmin etmək üçün birgə səylər vacibdir.

Çoxları maraqlanır ki, hansı turizm növləri davamlı ola bilər. Bunlara ailəvi istirahət, ekoturizm, macəra turizmi, mədəni turizm və işgüzar turizm daxildir. Turizmin istənilən forması davamlı inkişafı dəstəkləyən xüsusi meyarlara riayət edərsə, davamlı ola bilər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən dəstəklənən Qlobal Davamlı Turizm Şurası (GSTC) davamlı inkişaf üçün rəsmi standartları müəyyən edir. Onların veb saytında səyahət layihəsinin davamlı olub olmadığını müəyyən etmək üçün meyarlar sadalanır. GSTC Təyinat Meyarları hər hansı bir turizm təyinatının nail olmaq üçün səy göstərməli olduğu minimumu təmsil edir. Bu meyarlar bütün turizm sektoruna tətbiq olunan davamlı idarəetmə, sosial-iqtisadi təsirlər, mədəni təsirlər və ətraf mühitə təsirləri əhatə edir. 2019-cu ildə GSTC Təyinat Meyarlarının son təftişində maraqlı tərəflərlə geniş məsləhətləşmələr aparılmışdır.

Həqiqətən dayanıqlı bir səyahət biznesi qurmaq üçün öz təcrübələrini araşdırmaq lazımdır. Buraya onların ofis əməliyyatlarının işçilərin ədalətli maaşları və birdəfəlik plastikdən istifadənin azaldılması kimi davamlı inkişaf standartlarına cavab verməsinin təmin edilməsi daxildir. Növbəti səviyyə turizm məhsulları üçün tədarükçüləri şüurlu şəkildə seçmək və yerli icmaya dəstək olmaq və ekoloji layihələrin təşkili kimi sosial təşəbbüslərdə iştirak etməkdən ibarətdir.

Davamlı turizm müxtəlif problemləri, o cümlədən overturizm və underturizmi əhatə edir. Aşırı turizm, bir şəhər və ya təyinat çox sayda turist tərəfindən sıxıldığı zaman baş verir, qeyri-turizm isə bir destinasiyanın gəlməyən turistləri səbirsizliklə gözlədiyi zaman baş verir. Davamlı turizmin məqsədi tarazlıq yaratmaq, hər bir destinasiyada turistləri sıxışdırmadan müvafiq sayda turisti təmin etməkdir. Hər bir şəhər özünün maksimum tutum hədlərini müəyyən etməlidir.

Davamlı inkişafa iqtisadi, sosial və ekoloji mülahizələri qərar qəbul etmə proseslərinə birləşdirən yeni çərçivə kimi baxılır. Əsas məqsəd iqtisadi səmərəliliyə nail olmaq, eyni zamanda təbii mühiti qorumaq və sosial bərabərliyə nail olmaq, nəticədə insan ehtiyaclarını və istəklərini təmin etməkdir.

Təbiətə əsaslanan turizmin həqiqətən dayanıqlı turizmə çevrilməsi mənfi nəticələrin qarşısını almaq və ya onları yumşaltmaq və müsbət təsirləri maksimum dərəcədə artırmaqla mürəkkəb və ziddiyyətli tendensiyaların idarə edilməsini tələb edir. Azərbaycanda, xüsusən də Qarabağda təbii abidələrin, flora və faunanın bərpası, dayanıqlı turizm üçün rasional metodların işlənib hazırlanması istiqamətində səylər davam etdirilir.

Dayanıqlı turizm təbiəti qorumaq və yerli icmalara fayda vermək üçün məsuliyyətli təcrübələri vurğulayır. O, turizmin inkişafının bütün səviyyələrində davamlılığı hədəfləyən iqtisadi, sosial və ekoloji aspektləri nəzərə alan vahid yanaşma tələb edir. Davamlı turizmin təşviqi təbii sərvətlərin qorunması və iqtisadi artımın dəstəklənməsi, eyni zamanda sosial bərabərlik və mədəni bütövlüyün təmin edilməsi üçün vacibdir.

Bu regionda davamlı inkişaf konsepsiyası iqtisadi, sosial və ekoloji mülahizələri qərar qəbul etmə proseslərinə inteqrasiya edən yeni yanaşmanı təmsil edir. Əsas məqsədi insanların ehtiyaclarını və istəklərini qarşılamaqdan ibarət olmaqla, eyni zamanda ətraf mühitin mühafizəsini və sosial ədaləti təşviq etməklə yanaşı, iqtisadi səmərəliliyə nail olmağa çalışır.

Davamlı inkişaf bir-biri ilə əlaqəli iki anlayışı ehtiva edir: ən yoxsul əhalinin rifahı üçün vacib prioritetləri özündə cəmləşdirən ehtiyaclar anlayışı və ətraf mühitə əsaslanan texnoloji imkanlar və cəmiyyətin təşkilati vəziyyəti ilə müəyyən edilən məhdudiyyətlər anlayışı. cari və gələcək insan ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyəti.

Beynəlxalq turizmin qlobal iqtisadiyyatda mühüm rolunu nəzərə alaraq, bu sektorda davamlı inkişaf hər şeydən vacibdir. Turizm sənayesi qlobal miqyasda həyati vacib və sürətlə inkişaf edən bir sektor kimi tanınır, məşğulluq imkanlarına və gəlirlərin yaradılmasına əhəmiyyətli töhfə verir.

Bu yaxınlarda işğaldan azad edilmiş ərazilərdə turizmin davamlı inkişafı ilə bağlı diqqət bioloji və fiziki sistemlərin davamlılığının yaradılması və saxlanmasına yönəlib. Əsas diqqət təbii sistemlərin və yaşayış yerlərinin ilkin vəziyyətində saxlanmaqdansa, dəyişikliklərə uyğunlaşma qabiliyyətinin qorunmasına yönəldilir. Davamlı turizmin inkişafı

kritik sosial məqsədlərə, o cümlədən yerli əhalinin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, məşğulluq imkanlarının artırılmasına, təbii və mədəni irsin qorunmasına xidmət edir.

Regional turizmin uğurlu inkişafı yerli turizmin inkişafını sürətləndirən və ya maneə törədən və onun beynəlxalq turizm bazarına inteqrasiyasını asanlaşdıran mövcud amillərin nəzərə alınmasından asılıdır.

Yekun olaraq qeyd edək ki, regional turizmin səmərəli inkişafı yerli turizmin inkişaf tempinə və onun qlobal turizm bazarına inteqrasiyasına təsir edən müxtəlif amillərin qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Davamlı turizm qlobal, milli və regional səviyyələrdə bir sıra çağırışlarla əlaqəli bilik tutumlu bir mənbədir və onu müasir dövrdə elmi ictimaiyyətdə çox aktual və axtarılan məsələyə çevirir.

ƏDƏBİYYAT

[1] Adongo, C. A., Taale, F., & Adam, I. Tourists' values and empathic attitude toward sustainable development in tourism. Ecological Economics, 2018. 150, 251-263.

[2] Aimagambetov, E., Bugubaeva, R., Bespayeva, R., & Tashbaev, N. Model of sustainable development of tourism industry in Kazakhstan (regional perspective). (2017).

[3] Alexis-Thomas, C. An examination of issues related to tourism and health and wellbeing as a sustainable development goal by tourism providers in Tobago. Worldwide Hospitality and Tourism Themes. 2020.

[4] Allahverdiyeva, L.A. Formation of competitive tourism in Azerbaijan. Institute of Economics of ANAS, Baku, 2017.

[5] Bilan, Y., Lyeonov, S., Lyulyov, O., & Pimonenko, T. Brand management and macroeconomic stability of the country. Polish Journal of Management Studies, 2019. 19, 61-74

[6] Bramwell, B. (1990). Green Tourism in the Countryside. Tourism Management, 11(2) p.p. 41-42.

[7] Cohen, E. Towards a sociology of international tourism. Social Research 39, 1972. p.p. 164-182.

[8] Fotis Kilipiris and Stella Zardava. Procedia - Social and Behavioral Sciences , 44 (2012), p. 44 – 52.

[9] Hatipoglu, B., Ertuna, B., & Salman, D. Corporate social responsibility in tourism as a tool for sustainable development. International Journal of Contemporary Hospitality Management. 2019.

[10] Kabote, F., Mamimine, P. W., & Muranda, Z. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 2017, 6(2), 1-12.

[11] Lee, T. J., Han, J. S., & Ko, T. G. Health-Oriented Tourists and Sustainable Domestic Tourism. Sustainability, 2020, 12(12), 4988.

[12] Martín, J. M., Salinas Fernandez, J. A., Rodríguez Martín, J. A., & Jimenez Aguilera, J. D. D. Sustainability, 2017, 9(10), 1692.

[13] Mazilu, M., Dumitrescu, D., & Gheorgheci, S. Romanian tourism industry and sustainable development. Journal of Environmental Protection and Ecology, 2017. 18(2), 623-631.

[14] Plog, S.C. (1972). "Why Destination Areas rise and fall in popularity?" in P.E. Murphy. Tourism: A Community approach. Methuen. London.

[15] Saarinen, J. Tourism Geographies, 2018, 20 (2), 337-340.

[16] Shcherbakova, N. State and Trends of Sustainable Development of Tourism in Ukraine and the World. Journal of Environmental Management and Tourism (JEMT), 2018. 9(08 (32)), 1712-1724.

[17] Vucetic, A. Š. International Journal of Tourism Research, 2018, 20(3), 317-325.

[18] Wang, J. Marketing and Management of Innovations, 2017, 3, 53-59.